

DE KEUZE VAN STIEMER

Cultuurverslaggever Jaap Stiemer presenteert wekelijks zijn keuze uit het actuele aanbod van kunst en cultuur. Van boeken tot theater, van tentoonstellingen tot concerten.

Plakboek Hermans

De schrijver W.F. Hermans staat nu niet meteen bekend om zijn opgeruimde karakter. Maar toch waren die momenten er zeker, blijkt uit het boek 'Het universum van W.F. Hermans' van Max Pam, Hans Renders en Piet Schreuders. Het is een lekker dik en stevig boek, dat het karakter draagt van een plakboek. Heerlijk lezen en kijken dus. De fotografie en collages van Hermans komen aan bod, zijn schrijfmachinecollectie, kattebelletjes, brieven en allerlei krantenartikelen, waarin we onder meer kunnen lezen hoe Hermans en zijn vrouw een inbreker in

elkaar beukten. Fijn boek voor regenachtige dagen. Uitgeverij De Harmonie, 453 pagina's, 49,50 euro.

Brood afgehamerd

Broodverzamelaars aller landen, verenigt u! En wel op zaterdag 22 april in de Brabanthallen te Den Bosch. Daar wordt dat weekend de 56ste Mega Record & CD Fair gehouden, die voor muziekverzamelaars sowieso al de moeite waard is. Maar tijdens deze editie is er ook een bijzondere veiling, van vermoedelijk een der grootste Herman Brood collecties van Nederland. De voormalig tourmanager en promotor van Herman Brood heeft een grote collectie memorabilia, die tijdens deze veiling onder de hamer gaat. Van handschriften, tekeningen en posters tot T-shirts en vinyl. Bieden kan al online. Zie ook recordplanet.nl.

Paradisoposter (ontwerp Martin Kaye) met Brood.

Dromen met Steve

Steve Gunn heeft een nieuw album gemaakt en daar zijn we maar eens naar gaan luisteren. Fijne dromerige instrumentaaltjes, die het heel goed doen bij een middag theedrinken en collages maken van uit tijdschriften geknipte foto's. 'Let the moon be a plane' heet het album, dat hij samen maakte met David Moore. Meestal zingt Gunn ook bij de muziek die hij maakt, luister bijvoorbeeld naar zijn album 'The unseen in between'. Dus dat zingen zal komende maandag dan wel gebeuren, wanneer hij optreedt in de Tolhuistuin, ook wel Paradiso Noord geheten. Het is nog niet uitverkocht. Gunn speelde eerder bij Kurt Vile & The Violators en zijn eigen muziek ademt ook die sfeer. Echo Beatty doet het voorprogramma, ook daar is een splinternieuw album van. Tickets via paradiso.nl.

Steve Gunn. FOTO PR

INTERVIEW Rick Blom interviewt kinderen van SS'ers

Altijd achterom kijken, altijd op je hoede

Dat oorlogstrauma's kunnen nadreunen tot in volgende generaties is bekend. Hoe direct de Tweede Wereldoorlog inwerkt op mensen die deze niet of nauwelijks hebben meegemaakt, is te lezen in het boek 'Vader zat bij de SS, gesprekken met kinderen van Nederlandse SS'ers' van Rick Blom (Wormer, 1965). „Je wilt toch weten hoe dat kan, zulk extreem gedrag wat nauwelijks te bevatten is.”

Je hebt die keuzes zelf nooit gemaakt in je leven en je hebt er dus part noch deel aan, de keuze voor de foute kant van de oorlog. Toch leven de kinderen van ouders die fout waren in WOII vaak onder grote druk. Want hoe zullen mensen er op reageren wanneer ze het horen? En wanneer ik er zelf niet over praat, komen ze er dan niet toch achter? Auteur Rick Blom koos ervoor negen kinderen te interviewen van Nederlandse oorlogsmisdadigers van de zwaarste categorie: de mannen die zich aansloten bij de SS. Deze Schütstaffel werd gezien als een elite-eenheid van Duitse paramilitairen, die zich onder meer bezighielden met het beheer van de concentratiekampen en allerlei politieke en militaire taken. In Nederland kwam dat vaak neer op het opsporen en oppakken van Joden. Daarbuiten kwamen de meeste Nederlandse SS'ers terecht in de Waffen-SS en vochten aan het oostfront, in de oorlog van de

Nazi's tegen de Sovjet-Unie. De auteur kwam met de meeste geïnterviewden in aanraking via de Stichting Werkgroep Herkenning, die hulp biedt aan 'kinderen van foute ouders'. Een aantal van de interviews zijn geanonimiseerd, maar vier van de gesprekken zijn met naam en toenaam afgedrukt. In de verhalen wordt ook ruim geciteerd uit brieven die in die tijd werden geschreven, onder meer van vaders die aan het Oostfront moesten vechten. Rick Blom, journalist en historicus, schreef al eerder boeken over de geschiedenis, zoals het bekroonde werk 'Honger', over de voedselvoorziening in de Eerste Wereldoorlog. Maar dit boek was van een andere orde. „Het was indrukwekkend om te maken”, zegt hij. „Het waren allemaal zeer persoonlijke en openhartige gesprekken, zeker voor mensen die eigenlijk helemaal niet gewend zijn om over dat verleden te spreken. Het is juist zo dat ze decennia erover gezweven hebben. Of in een

heel beperkte kring van bijvoorbeeld hun eigen gezin, erover spraken.” Voor de naasten is het ook belastend om die verhalen aan te horen, reden waarom er vaak helemaal niet meer gesproken wordt. Maar het blijft gisten en borrelen, merkte Blom. „Die mensen hebben ook jarenlang een soort argwaan gevoeld naar de buitenwereld. Wat denken anderen mogelijk over mij? En dan kwam ik als buitenstaander om allerlei vragen te stellen over dat verleden. Dat was soms even zoeken. En het duurde even voordat mensen dat gevoel van argwaan kwijt waren. Tegelijkertijd vonden ze het ook weer heel fijn om te praten met een buitenstaander die die onbevooroordeeld is.”

Gevoel van schuld

„Wat me vooral raakte was dat ze zich buitengesloten voelden. Vaak een leven lang. Die verwijdering die ze voelden van de maatschappij. Van hun eigen familie en gezin soms. Al-

„Wat me vooral raakte was dat ze zich buitengesloten voelden

tijd op hun hoede. Altijd achterom kijken. Wie kent mijn verhaal mogelijk? De Ingrid in het boek bijvoorbeeld, had de neiging om in de boekhandel in boeken over de Tweede Wereldoor-

Rick Blom: „Het waren allemaal zeer persoonlijke en openhartige gesprekken.”

FOTO JAAP STIEMER

log altijd even schielijk te kijken of haar vader daar mogelijk in stond. Zo vroeg zich ook af of de ouderen in het buurtje waar ze altijd heeft gewoond misschien kennis hadden van het verleden van haar vader.”

De kinderen van SS'ers merken in de praktijk vaak dat de reacties op hun verhaal meevallen en dat mensen wel begrijpen dat zij daar niks aan kunnen doen. „Maar het blijft moeilijk om voor jezelf te verklaren waarom je vader daaraan heeft deelgenomen. En lid was van juist die organisatie. Ze hebben een gevoel van schuld en schaamte.”

Goed verklaarbaar

„In één geval kan ik me daar iets meer bij voorstellen. Het verhaal van Emile. Die was twee maanden oud toen de oorlog uitbrak. Dus eigenlijk kan hij niet door die oorlog gevormd zijn. Maar toch is het zo, zegt hij in het boek. Omdat hij naar zijn idee geïndoctrineerd is geweest met het nationaal socialisme. Omdat hij uit boeken is voorgelezen met dat gedach-

tegoed erin. Zijn ouders waren overtuigd nationaal socialist. Bij de anderen is dat veel minder het geval. Omdat die veel later na de oorlog geboren zijn. Maar toch hebben ze dat gevoel van schuld.”

De eerder genoemde Ingrid in het boek is in de jaren 60 geboren en kreeg dus zelf niets van de oorlog mee. „Zij is drie jaar ouder dan ik”, zegt Blom. „Zij is echt gaan groeien in dat verleden, toch op zoek naar antwoorden. Je wilt toch weten hoe dat kan, zulk extreem gedrag wat nauwelijks te bevatten is.”

„Met de kennis van nu is het onbegrijpelijk. Maar dat komt ook omdat we veel meer weten over wat er in die oorlog gebeurt is. Met de kennis van toen kun je in veel gevallen verklaringen vinden waarom die jongens destijds dienst namen bij de SS. Er was heel veel frustratie. Over de crisis, werkloosheid, geen kansen hebben. De onmogelijkheid om iets of iemand te worden of ergens bij te horen. Maar ook acceptatie over het feit dat de Duitsers de successen

i **Boek**
'Vader zat bij de SS, gesprekken met kinderen van Nederlandse SS'ers' door Rick Blom. Just Publishers, 353 pagina's, 22,99 euro.

aaneen regen. En dat het niet onvoorstelbaar leek dat het Duizendjarig Rijk duizend jaar kon gaan duren. En wat heb je dan te winnen en te verliezen? Dan is die scheidslijn heel dun.” „De Tweede Wereldoorlog wordt natuurlijk vaak juist in termen als goed en fout geportretteerd. In films, in games, in boeken, kunst. Terwijl er heel veel grijsstinten zijn. Kun je het een jongen van 17 kwalijk nemen die uit pure armoede kiest voor

een betrekking die hem wat oplevert? Geld, een baan, onderdak, status, broederschap. Wat weet een 17-jarige van wat er op dat moment precies omging? Wat weten 17-jarigen nu? Ik denk niet zoveel. Dus in die zin ben ik er anders naar gaan kijken. Maar ik zie ook een waarschuwing in dit boek. Omdat we nu ook leven in tijden van polarisatie en cancelcultuur. Dat mensen zonder meer elkaar napraten en in soundbites de hele wereld verklaren. Dat betekent dat het gemakkelijk weer zo'n kant op kan gaan. Dit is een cultuur waarin je niet de dingen bij elkaar brengt, maar juist scheidt. Het leidt tot verwijdering van groepen mensen. En uiteindelijk, daarmee denk ik, tot geweld. De bestorming van het Capitool in Washington in 2021 is daar een voorbeeld van.”

Getroebled

Zoals veel geïnterviewden in het boek op zoek gingen naar het waarom van de keuzes die hun ouders maakten, zo ging Rick Blom op zoek naar dezelfde antwoor-

Wervingsposter voor de Waffen SS.

FOTO NIOD

„Wat weet een 17-jarige van wat er op dat moment precies omging?”

getroebled zijn geraakt hierdoor, dan kan ik me goed voorstellen dat dat ook weer effect op hun kinderen heeft. Mensen zijn echt onthecht geraakt. Hoe kun je je dan verbinden met anderen? Tot jouw eigen kinderen bijvoorbeeld. Ingrid zegt ook in het boek dat er een moment was dat het voor haar gezin beter was dat ze er niet meer zou zijn. Terwijl ze twee kinderen heeft. Dat is een heftige uitspraak.”

Vorm van instemmen

De auteur wil met het boek niet alleen laten zien wat de keuze van de ouders - de vrouwen stunden hun SS-mannen vaak - heeft gedaan met hun kinderen, maar ook wat de gevolgen kunnen zijn van extremistische denkbeelden. „Je stem niet verheffen is een vorm van instemmen. Daarin zie ik ook wel een lijn met nu. Ik zag een VPRO-documentaire over mensen in Estland en Finland, die tot aan de frontlinie het leger in Oekraïne stunden met het brengen van allerlei materialen. Dat is heel moedig. Toen vroeg ik me wel even af wat ik thuis op de bank zit te doen met mijn mooie praatjes. Ik moet eerlijk zeggen dat ik wel ideeën heb over hoe het gaat in Nederland, maar dat ik er eigenlijk niet veel mee doe. Ik verhef mijn stem niet of nauwelijks. Ik ben niet lid van een politieke partij om een ander geluid te laten horen. Wat ik hoop is dat de verhalen in het boek mensen aan het denken zetten. Dat mensen zich informeren en zich pas een oordeel vormen als ze de feiten en omstandigheden kennen. Gaan roepen dat mensen idioten zijn vanwege de keuzes die ze maken, daar win je niks mee. Daarmee word je deel van die polarisatie, van het opzetten van groepen tegen elkaar.”

De effecten van die keuzes zijn groot. De volgende generatie kempt ermee, maar ook hun kinderen zullen er weer veel van meekrijgen. Daarvan is Blom overtuigd. „Als je met sommige mensen praat en merkt hoezeer die

Jaap Stiemer

SS-parade in Groningen. FOTO NATIONAAL ARCHIEF

Kantoor voor aanmelding bij de Waffen SS op de Dam in Amsterdam. FOTO NIOD